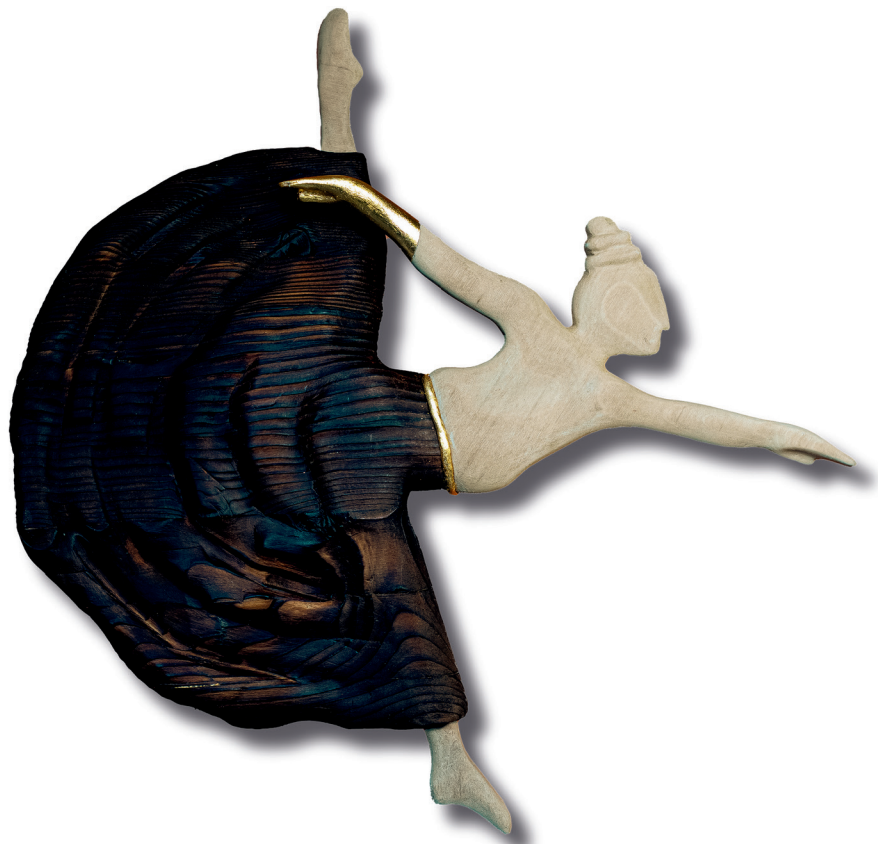

Dendroism is een houding waarbij de tekening van het hout de basis is voor een beeld. Kunstenaars legden de basis. Maar ook niet academisch geschoolde houtsnijders combineren de organische schoonheid van hout met eigen snijwerk. Waarom is het verhaal dat dendroism vertelt zo urgent?

Dendroism is an approach in which the grain and pattern of the wood form the foundation of a sculpture. Artists have laid the groundwork, but even self-taught woodcarvers combine the organic beauty of the material with their own carving. Why is the story that Dendroism tells so urgent?

ISBN 978 90 9041 801

Verhalen van het hout

Jan Bom

DENDROISM

Dendroism is een kunsthouding
waarbij de tekening van het hout
de basis is voor een beeld.
Kunstenaars legden de basis.
Maar ook niet academisch
geschoolde houtsnijders
combineren de organische
schoonheid van hout met eigen
snijwerk. Waarom is het verhaal
dat dendroism vertelt zo urgent?

DENDROISM

Dendroism is an artistic
approach in which the grain and
pattern of the wood form the
foundation of a sculpture. Artists
have laid the groundwork, but
even self-taught woodcarvers
combine the organic beauty of
the material with their own
carving. Why is the story that
Dendroism tells so urgent?

Iepvogel,
Christine Langerhorst

“En toen, als in een openbaring, zag ik kleine ogen
opglanzen in het hout, priemende ogen die mij aanstaarden
vanuit cryptische vormen. Vogelogen, zei Dius, pas maar
op, ze zien ons.”

DIUS, STEFAN HERTMANS

Ik weet geen gedicht, zelfs niet als ik droom
Dat zo prachtig is als een boom

LEO MESMAN (HERTALING VAN
‘TREES’ VAN JOYCE KILMER)

Rerum natura

UIT DE NATUUR ONTSPROTEN

TALES OF THE WOOD

JAN BOM

2026

Uitgeverij Atticus

INHOUD

Walking Whale

06 Over een stuk wrakhout in de vorm van een walvis op vier poten.

Kissing trees

08 Tegen elkaar aan gegroeide bomen gaan met elkaar zoenen.

Grote kunstenaars

10 Grote kunstenaars die in hout werkten.

Torso van een jongeman

12 Constantin Brancusi haalde de essentie uit een tak walnoot

Een Chinees landschap

14 Elsworth Kelly zag bergruggen en diepe dalen in zijn totem.

De vlam in het hout

16 Het element vuur staat centraal in de *Flame* van David Nash.

Het innerlijk leven

18 Giuseppe Penone toont de jongere versies van bomen.

Een klassieke houtsnijder

20 Over de gevlochten baard van de Vikingkoning Forkbeard

De vlucht van de slechtvalk

22 Bij het bewerken van een stronk hout kwam een valk tevoorschijn

De vliegende hond

24 Christine Langerhorst zag in de tekening van schimmels een hond.

Van treurbeuk tot aartsengel

26 Hoe Dave Harmsworth een engel uit een dode treurbeuk zaagde.

Ontworteld oor

28 Emile van der Kruk gaf een luisterend oor aan een wortelstok.

DENDROISM

Het geheime leven

32 Peter Wohlleben maakte van het bos een menselijk netwerk.

Grootste CO₂-vreters

34 Miljarden dollars voor de aanplant en het behoud bossen.

Een nieuwe kunsthouding

36 Dendroism is een nieuw -isme voor beeldsnijders in hout.

The Willow Crown

38 De prinses draagt een kroon van een vermolmd stuk knotwilg.

Wonderstones

40 Wonderstones van gebrand hout, op elkaar gestapeld als *cairns*.

Burning ballerina

42 Haar balletjurk vatte vlam door de gevaarlijke gasverlichting.

On the beach, Jan Bom

Holy Shell

44 Van heilige schelp tot surrealistisch beeld

Moeder Aarde weg

46 *De Schreeuw van Moeder Aarde* van Omer Gielliet is vernietigd.

Bronnen

48 Bronvermeldingen.

Copyrights

50 Een Afrikaanse levensboom.

DENDROISM

The Walking Whale, Jan Bom

06

WALKING WHALE

Driftwood Beach
Nova Scotia, Canada

Het was in de lente van het jaar 2022. De stronk hout lag op een verlaten strand in Nova Scotia, in Canada. De stand van de resterende takken vielen me meteen op. Het leek alsof het halfvergane stuk wrakhout vier korte pootjes had. En zelfs twee ogen op de plek waar ogen horen te zitten. Ik vond er op hetzelfde strand een mooi stuk staart bij.

Met houtlijm aan elkaar gemonteerd was mijn beeld compleet. Ik zette het dier op twee plat gesleten keien – die daar op deze mistige stranden aan de Atlantische kust ook aan land spoelen. Met bladgoud accentueerde ik de ogen. En toen kwam in een donkere nacht uit de koude golfstroom een walvis aan land gekropen. Een wandelende walvis.

DENDROISM

Antropomorfisme

In de Zeeuwse
kustplaats Domburg
ontmoette ik een heel
wulps boompje, op de
duinovergang naar het
strand. Niets deed ze
om haar borsten te
verbergen.
Schaamteloos.

KISSING TREES

Wageningse Berg

Er bestaat een wetenschappelijke term voor het toekennen van menselijke eigenschappen aan dingen. Het heet antropomorfisme. De Nederlandse dichter Leo Mesman en ik namen dit concept als uitgangspunt voor een gezamenlijk boek, gepubliceerd in 2011.

Ter illustratie bij zijn gedichten fotografeerde ik opmerkelijke bomen. Pal naast een picknicktafel betrapte ik twee tegen elkaar aangegroeide exemplaren. Ze stonden elkaar gulzig te zoenen. Zulke bomen hebben zelfs een naam: Kissing Trees.

DENDROISM

Stephan Balkenhol toont met
een forse steekbeitel het
karakter van het hout: de
splinters steken nog uit dit beeld
Bozetto.

10

GROTE KUNSTENAARS

Het kiezen van de oorspronkelijke tekening in hout als uitgangspunt voor een beeld is nieuw voor deze eeuw. Ik werk aan een reeks minibiografieën over grote kunstenaars die ooit in hout hebben gewerkt.

Sluter, die voor het eerst menselijke emotie introduceerde in een beeld van Christus aan het kruis.

Donatello, die Maria Magdalena afbeeldde als een hologige kluizenares, slechts bedekt door haar eigen haar.

Gibbons, die het lindehout niet veel dikker sneed dan de snaren op een muziekinstrument.

Gauguin, die op Tahiti voor het eerst zonder voorstudie beelden uit hout sneed: 'Direct carving'.

Giacometti, die een dinosaurus construeerde, surrealistisch rondvliegend in een paleis bij nacht.

Mataré, die een abstracte kat sneed die door de Nazi's werd verboden, want betiteld als 'Entartete Kunst'.

Gebedsnoot, Adam Dirksz

Adam Dirksz, die rond het jaar 1500 miniatuur 'gebedsnoten' (van ongeveer 5 cm) sneed, met taferelen zoals de geboorte van Christus in een overvolle stal. meer: website.wowwood.nl

Baselitz, die een schandaal veroorzaakte omdat zijn houten beeld de Hitlergroet leek te maken.

Appel, die pal na de oorlog kleurige constructies van sloophout maakte, zoals *Windmolen*.

Hepworth, die natuurlijke vormen aan zee als inspiratiebron nam voor haar abstracte beelden in hout.

Picasso, die eerst een Afrikaans beeld imiteerde en vervolgens het kubisme lanceerde.

Koons, die een kitschvarkentje door Duitse houtbewerkers liet uitvergrooten tot wereldberoemd museumstuk.

McCarthy, die Sneeuw witje met computers machinaal in hout uitsneed en afbeeldde als een pornstar.

DENDROISM

“HET IS DE
KUNST VAN
DE
KUNSTENAAR
OM HET
LEVEN UIT
HET
MATERIAAL
ZELF TE
HALEN”

Torse de Jeune Homme
Constantin Brancusi

TORSO VAN EEN JONGEMAN

Is dit een beeld van een jongen?
Het lijkt eerder een meisje. Er
zijn totaal geen geslachts-
kenmerken te zien. Toch
noemde de Roemeense
kunstenaar Constantin
Brancusi (1876 – 1957) dit werk
in 1923 *Torse de Jeune Homme*.

De buste zorgde op de eerste
expositie in 1933 in New York
voor verwarring. Weinig
mensen realiseerden zich
blijkbaar dat Brancusi de eerste
kunstenaars van het surrealisme
kende, die hun droomwereld
vertaalden in beelden, foto's en
teksten. Op hun beurt waren zij
weer geïnspireerd door het
denken van psychiater Sigmund
Freud die in tal van voorwerpen
fallussymbolen zag.

Juist dit beeld van Brancusi is een
bijzonder voorbeeld van *pars pro toto*;
een stijlfiguur waarbij een gedeelte van
een object wordt benoemd wanneer het
hele object wordt bedoeld. De torso kan
gezien worden als een mannelijk
geslachtsdeel in opgewonden toestand.
Dat zagen de surrealisten dus ook in dit
werk van Brancusi – hoewel hijzelf bij
geen enkel -isme wilde behoren. Hij zei
alleen op zoek te zijn naar 'oervormen'.

Brancusi liet zich daarbij leiden door de
natuurlijke vorm van een stam walnoot.
Zoiets had daarvoor nooit eerder een
kunstenaar gedaan. Ook eerder Gauguin
niet, die voor het eerst direct in hout
een beeld uithakte. Maar dat waren nog
steeds duidelijk de hoofden van
Polynesische vrouwen. Het abstraheren
van lichamen, hoofden en dierfiguren
leverde de Roemeen de titel op van
'Meester van het Modernisme'.

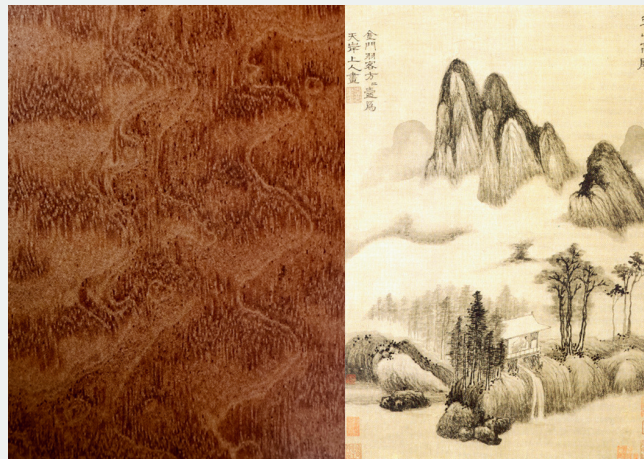
DENDROISM

Curve XLIII,
Ellsworth Kelly

“DIT HOUT
DOET ME
ALTIJD
DENKEN AAN
CHINESE
LANDSCHAPS-
SCHILDERIJEN”

EEN CHINEES LANDSCHAP

Lofly Hermitage in Cloudy
Mountains, Fang Fanghu

Grote kunstenaars hebben ook werk gemaakt met kenmerken van antropomorfisme. Zelfs beroemdheden waarvan je dit niet zou verwachten, omdat hun werk zo volkomen abstract is. De Amerikaan Ellsworth Kelly (1923 – 2015) bijvoorbeeld, vooral bekend door zijn minimalistische schilderijen die hij vaak niet meer dan enkele kleuren gaf. Minder bekend is dat hij ook houtsculpturen maakte.

Kelly maakte er in totaal dertig. Hij noemde ze onder andere 'totems'. Het zijn lange verticale vormen, licht gebogen, soms meer dan twee meter hoog. Voor het werk *Curve XLIII* uit 1984 koos hij Afrikaans Sapele hout uit, dat een prachtige tekening kan hebben, met bergen en kronkelende rivieren. Kelly heeft over deze patronen gezegd: "Dit (hout) doet me altijd denken aan Chinese landschapsschilderijen."

DENDROISM

“TREES
AREN’T
MADE OF
WOOD.

WOOD IS
THEIR BODY”

Flame, David Nash

DE VLAM IN HET HOUT

De spiritueel bevlogen Britse kunstenaar David Nash (1945) verwerkt de elementen vuur, aarde, water en lucht al een leven lang in zijn houten sculpturen. Soms letterlijk, zoals in het beeld *Flame* uit 1999. De dwarsdoorsnede van een stam laat een duidelijke vlam zien, een vorm die wordt herhaald in de grillige bast.

De beelden van Nash worden gekenmerkt door een diep respect voor het natuurlijke materiaal waarmee hij werkt. Zijn kunstenaarschap is vooral het vermogen om de intrinsieke schoonheid van het hout als levend materiaal te etaleren. De krimpscheuren van een drogend blok eikenhout zijn voor hem ook kunst. Hout is overduidelijk zijn 'prima materia'. Zijn spirituele muze.

DENDROISM

A TREE IS A
PRIME
EXAMPLE
OF
A PERFECT
SCULPTURE

Ripetere il bosco
1968-2022,
Giuseppe Penone

HET INNERLIJK LEVEN

In een boomstam zitten vele jongere versies van dezelfde boom verscholen. De Italiaanse kunstenaar Giuseppe Penone (1947) maakt deze jeugdige versie weer zichtbaar. Penone hakte als eerste de jaarringen weg uit uitgeholde boomstammen, soms zo enorm van omvang dat hij erin kon wegkruipen. Als een archeoloog onderzocht hij wat de levensvorm van diezelfde boom vele jaren eerder was geweest.

Penone aan het werk

Zijn doel: 'de oorsprong van het leven' zichtbaar te maken. Het fascinerende resultaat verwerkte hij in de titel van een van zijn vroegste werken uit 1969: *His Being in the Twenty-Second Year of His Age in a Fantastic Hour*. In het Nederlands: *Zijn wezen in het 22ste jaar van zijn leven, tijdens een geweldig uur*.

DENDROISM

King Forkbeard, Jan Bom

20

EEN KLASSIEKE HOUTSNIJDER

De ambachtelijke houtsnijkunst in de Lage Landen bereikte in de middeleeuwen een absoluut hoogtepunt, maar is daarna verloren gegaan. In België biedt de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten in Antwerpen alleen op zaterdag nog een opleiding. Voor een gedegen vakopleiding moet je naar Zuid-Duitsland of Noord-Italië. In Nederland is het zoeken naar een goede cursus. Ik vond Jan van Harskamp in Zetten.

Van Harskamp restaureert antiek houtsnijwerk, zoals de ombouw van kerkorgels, of een Jezus aan het kruis die in de loop van de eeuwen enkele vingertjes is kwijtgeraakt. Hier ontwikkelde zich mijn voorkeur om vanuit de tekening van het hout te gaan werken. Zo gaf Jan me een stuk lindenhout met een donkere knoest. Het werd de kwast in de gevlochten baard van de Viking King Forkbeard.

DENDROISM

Yarak, Tom Ligthart

22

DE VLUCHT VAN DE SLECHTVALK

Splitsing, Gert-Jan Brouwer

Niet veel later werd ik ook lid van de net opgerichte vereniging voor houtsnijders, Guts en Klopper. In een atelier op landgoed Oud-Zandbergen in Huis ter Heide leerde ik een groepje mensen kennen met een totaal ander vertrekpunt dan de meeste cursisten bij Van Harskamp. Hier geen voorgezaagde planken of balken, maar ruige boomstammen, stronken, takken en worteldelen. Ik zag ook bijna geen uitgewerkte werktekeningen of voorbeeldfoto's.

Veel van het werk gaat zitten in het wegsnijden van de bast, uitstekende knoesten en rotte delen. Zo zag voorzitter Tom Ligthart, al werkende aan een groot beeld, twee vleugels ontstaan. Hij noemde zijn werk *Yarak*. Het doet denken aan een slechtvalk die in duikvlucht snelheden tot 380 kilometer per uur kan bereiken. Penningmeester Gert-Jan Brouwer liet een stam paardenkastanje voor zichzelf spreken: *Splitsing*.

DENDROISM

Geteisterde Eik,
Christine
Langerhorst

DE VLIEGENDE HOND

De vliegende hond,
Christine Langerhorst

Het zijn vooral houtdraaiers, die voor het maken van hun schalen, vazen en urnen op zoek zijn naar bijzondere stukken boomstam. Dat oog voor de bijzondere tekening van het hout nam houtdraaier Christine Langerhorst (1937) mee, toen ze op een grote industriële lintzaag begon met het uitzagen van houten boeken.

Langerhorst maakte uit een stuk 'duizendjarige eik' een boek met grote roestige nagels. Het beeld *Geteisterde Eik* roept associaties op met de spijkers die door de handen van Jezus werden geslagen, hangend aan het kruis op Golgotha, de heuvel buiten het oude Jeruzalem van twee eeuwen geleden.

Op de omslag van een ander boek van Langerhorst is 'slaap' te zien, een grillige vertekening in het hout. Ze zegt daarover: "Dit wordt veroorzaakt door twee soorten schimmels, die in het hout een reactie met elkaar aangaan. Ik zag er de kop van een hond in. Dit houten boek heet dan ook *De vliegende hond*."

DENDROISM

Aartsengel Michaël, Dave Harmsworth

VAN TREURBEUK TOT AARTSENGEL

De oude en
nieuwe situatie in
Schalkwijk

Wanneer de kettingzagers van Nederland jaarlijks bij elkaar komen in Lage Zwaluwe, kunnen ze op grote publieke belangstelling rekenen. Spectaculair zijn de wedstrijden speedcarven. Binnen een half uur moeten deelnemers uit een fors stuk boomstam een beeld zagen. Een van de kampioenen speedcarven is de in Nederland werkende Brit Dave Harmsworth (1978). Vooral op locatie maakt hij bijzondere werken.

Zo zaagde hij op de begraafplaats van Schalkwijk in vier dagen tijd uit een afgestorven treurbeuk een reusachtig beeld van de aartsengel Michaël. Harmsworth maakte gebruik van grote zijtakken om er breed uitslaande engelenvleugels van te maken. Van een omlaag hangende tak maakte hij de kop van de verslagen draak. Harmsworth vertelde me: "Ik kijk wat er met de boom en de overgebleven stukken takken mogelijk is. Terwijl ik bezig ben, kom ik op nieuwe ideeën, die ik ter plekke uitwerk."

DENDROISM

“WIJ ZIJN
LOSGERUKT
VAN DE
NATUUR”

Ontworteld Oor, Emile van der Kruk

28

ONTWORTELD OOR

Muscale erkenning kreeg de kettingzaagkunstenaar Emile van der Kruk (1956). Beeldengalerij Het Depot in Wageningen richtte zelfs een aparte villa voor zijn ruige en bont beschilderde werk in: 'De Peppel'. Van der Kruk wilde zijn complete levenswerk schenken aan deze particuliere verzameling, die bijzondere aandacht heeft voor hout en de menselijke gestalte. Dat werd door de oprichter geweigerd. De kunstenaar moest een lumpsum aanvaarden voor alle beelden die hij in zijn atelier had staan.

Wortelhoofd, Emile van der Kruk

In een van zijn sculpturen liet Van der Kruk de wortelstok van een eik intact. In het begin van de stam sneed hij een enorm oor uit. Hij noemde dit werk *Ontworteld Oor*. In het beeld *Wortelhoofd* liet hij juist de oren weg. We luisteren niet naar de natuur.

DENDROISM

Agrippa, mother of Nero, Eveline van Duyl. Gesneden uit een dikke wilgenplank, waarvan de omtrek intact is gehouden, inclusief de bast.

DENDROISM

DENDRO LADIES

Een wilde bos
takken symboliseert
een kluwen met
slangen. De Duitse
Laura Eckert
monteerde ze
bovenop het
samengestelde beeld
Medusa 2.

Zowel Van Duyl als
Eckert exposeerden
hun werk in Het
Depot in
Wageningen.
Beide vrouwen
verwerken ook ruwe
stammen hout in
hun beelden.

DENDROISM

9000 BC Domestication, Jan Bom

32

HET GEHEIME LEVEN VAN BOMEN

Ik vroeg bezoekers op de kunstmarkt in Zeist: Houdt u van hout? Niemand zei: 'Nee'. Overheden en organisaties die oude bomen in woonwijken willen kappen, krijgen te maken met protesterende burgers. Waar komt deze waardering voor bomen vandaan? Zou het komen door het succes van Peter Wohlleben?

Deze Duitse boswachter veroverde in 2015 de wereld met zijn boek *Het verborgen leven van bomen*. Het werd in veertig talen vertaald. Wohlleben schreef met eigen ogen te hebben gezien hoe bomen elkaar waarschuwen voor gevaar. Hij signaleerde ook hoe er in symbiose met onderaardse netwerken van schimmels zelfs oude restanten van bomen in leven worden gehouden.

Zijn persoonlijke observaties leunen sterk op het wetenschappelijke werk van dr. Suzanne Simard, die over het 'Wood Wide Web' spreekt. Maar deze Canadese bosbouwecoloog blijft met haar onderzoek binnen academische kaders, daar waar Wohlleben bomen lyrisch als mensen beschrijft.

Wohlleben wist daarmee het antropomorfisme, het personaliseren van een individuele boom, uit te breiden tot een heel bos. Een biodivers ecosysteem dat vergelijkbaar is met een menselijk netwerk. Wohlleben noteerde: "Als je door een hoog, donker bos loopt, dan betreed je een supermarkt die gevuld is met allerlei delicatessen, in elk geval uit het oogpunt van dieren, schimmels of bacteriën."

DENDROISM

And now it's time for the weather, Jan Bom

34

GROOTSTE CO₂-VRETERS

"HET IS EEN VASTSTAAND FEIT DAT DOOR DE MENS
VEROORZAAKTE BROEIKASGASEMISSIES HEBBEN GELEID TOT EEN
VERHOOGDE FREQUENTIE EN/OF INTENSITEIT VAN SOMMIGE
WEER- EN KLIMAATEXTREMEN SINDS PRE-INDUSTRIËLE TIJD, MET
NAME VOOR TEMPERATUUR-EXTREMEN"

Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC)

Bossen staan hoog op de internationale politieke agenda. Daar is een urgente reden voor. De boom is voorlopig de grootste koolstofdioxide-vreter op deze planeet, die dramatisch opwarmt door veel te hoge concentraties van broeikasgassen. Tijdens verschillende VN-klimaattoppen zijn afspraken gemaakt over het behoud van bestaande wouden en de aanplant van nieuwe bossen. Een opvallende overeenkomst is de toezegging van meer dan honderd wereldleiders tijdens de VN-klimaatconferentie in Glasgow in 2021. Ze spraken in de *Glasgow Leaders Declaration on Forests and Land Use* af om tegen 2030 een einde te maken aan de ontbossing.

De politici zegden op deze COP26 bovendien een bedrag van 19,2 miljard dollar toe voor bosbescherming. Een combinatie van landen, bedrijven, financiële instellingen en maatschappelijk organisaties zijn aan de uitvoering van deze afspraak begonnen. Ook beseffen grote steden dat bomen de alsmear stijgende zomerse temperaturen 2 tot 8 graden Celsius kunnen temperen, door voor schaduw en verdamping te zorgen.

DENDROISM

Rest in Dreams,
In Memory of David Lynch,
Jan Bom

EEN NIEUWE HOUDING

DENDROISM

Het is hoog tijd om de gemotiveerde houtsnijders van nu te bundelen onder een noemer. Dat vraagt om een gezamenlijke houding, waarbij de tekening van het hout de basis is voor een beeld. Ik noem het Dendroism, of Dendroisme in het Nederlands. De etymologische basis hiervoor is het woord uit het oud-Grieks voor boom: *dendron*.

Hoe dit in kunst te verbeelden? Door de unieke kenmerken in de vorm van een boom of een stuk hout als uitgangspunt te nemen, waardoor een narratief ontstaat. Het zullen stuk voor stuk organische vormen en uitingen zijn met een uniek karakter. Beelden die bovendien de wereldwijde noodzaak voor herbebossing en behoud van bomen van een nieuwe dimensie voorzien, door 'het verhaal (narratief) van de boom zelf' te vertellen.

Samenvattend:

Dendroism (of Dendroisme, in het Nederlands) geeft het samenspel tussen kunstenaar en natuurlijk gevormd materiaal als hout een naam.

Het uitgangspunt daarbij is wat de natuur zelf al maakte.

In het Dendroism is de mens dienend, ontdekkend, aanwijzend: kijk eens hier.

Of toevoegend, een combinatie makend.

De verhalen zitten al in het hout.

DENDROISM

The Willow Crown, Jan Bom

THE WILLOW CROWN

The Willow Crown is een kroon van een knotwilg. Diepe krimpscheuren in het borstbeeld zorgen voor een dramatisch effect. Met haar 'blonde bob' kapsel staart mijn prinses in de verte.

Volkomen verrot. Zo vond ik de brokstukken wilgenhout, afgebroken bij het snoeien. Ik kon met mijn duim zo een gat in de vermolmde stukken drukken. Ik pakte de vondsten heel voorzichtig op en legde ze te drogen in de schuur.

Een jaar later blies ik het stof van de wilgenstronken af en begon het experiment. Met epoxy schilderde ik een afdichtende laag. Na een flinke dag drogen waren de vermolmde houtdelen veranderd in keiharde, glimmende objecten. In een ervan zag ik de vorm van een kroon. Nu nog een hoofd.

Ik kreeg een verse stam suikeresdoorn aangeboden. Al na het eerste uitkappen van het hoofd ontstonden er zowel vanaf van onder als bovenuit de stam enorme scheuren, die dwars door het gezicht gingen. Elke week dat ik op het atelier kwam, waren de scheuren verder verdiept.

Maar ik begon de twee krimpscheuren steeds meer te waarderen. Dit was toch juist waar ik op uit ben; het volgen van de verhalen die de natuur zelf in het hout vertelt? Zou ik mezelf maar beter niet gelukkig prijzen met dit onverwachte cadeau?

De natuur gaf het beeld ongevraagd een extra dramatische dimensie mee. "Gespleten persoonlijkheid?", vroeg mijn vrouw droogjes, toen ik met mijn prinsesje de trap op zeulde.

DENDROISM

Wonderstones, Jan Bom

40

WONDERSTONES

Wonderstones van gebrand hout, op elkaar gestapeld als *cairns*, de oude primitieve bewegwijzering in de bergen. Ze vormen met elkaar een gezicht, met een hoog opgestapelde haardos. Gesneden uit een afvalstuk vurenhout, afkomstig uit de duurzame prefab houtbouw: cross laminated timber (clt).

Op een regenachtige zomerdag besloot ik een mislukt experiment met lindenhout te herhalen op een mislukte kop van vurenhout. Ik haalde mijn gasbrander uit de kast en stak achterin de tuin het beeld in de brand. Onder de verkoolde toplaag verschool zich een wonder. Na het wegborstelen van al dat roet met een messing borsteltje bleken de jaarringen veel minder verbrand te zijn dan het zachte hout ertussen. De prachtigste houttekeningen kwamen naar boven, als in een reliëf. De kruislings op elkaar gezette balken kwamen tevoorschijn in onverwachte breuklijnen. De huid van het beeld was na verbranding glad in de diepe delen en op andere plaatsen net zo verweerd als oude houten rijen met golfbrekers op de stranden van Zeeland. Het was Dendroism *pur sang*.

DENDROISM

Burning ballerina, Jan Bom

BURNING BALLERINA

De **titel** Burning ballerina verwijst naar het historische fenomeen van kostuums van ballerina's die makkelijk konden vlamvatten.

Het **meest dramatische** voorbeeld is de tragische dood van de Franse ballerina Emma Livry. Livry's ongeluk werd veroorzaakt door een gaslamp waardoor haar rok tijdens een repetitie in brand vloog.

De **kostuums** van ballerina's waren gemaakt van lichte mousseline en tule; zeer brandbare stoffen en daardoor zeer risicovol. In de 19e eeuw werd tegelijkertijd voor toneelverlichting gebruik gemaakt van gasstralen. Daar moesten ballerina's niet al te dichtbij in de buurt komen. Elektrische verlichtingsbronnen bestonden nog niet, zodat uit het oogpunt van veiligheid de kostuums werden aangepast.

Ballerina Emma Livry

Ballerina's verzetten zich eerst tegen brandwerende behandelingen van materialen. Dit maakte hun rokjes stijver en minder luchtig. Ook Livry weigerde met 'behandelde' rokjes te dansen.

Was ze maar wijzer geweest. In november 1862, tijdens een repetitie voor de Opera van Parijs, zette een gaslamp haar rokje in brand. Nadat ze naar het ziekenhuis was gebracht, was haar korset aan haar lichaam vastgekleefd. Het was daardoor te pijnlijk om te kunnen verwijderen. Livry overleed maanden later, in juli 1863, aan de complicaties van haar brandwonden.

De **dood** van Livry leidde tot strengere veiligheidsnormen in Franse theaters. Er kwamen naast aangepaste rokjes ook veiligheidsmaatregelen zoals de aanwezigheid van natte dekens en brandemmers.

DENDROISM

Holy Shell, Jan Bom

HOLY SHELL

Tonna Sulcosa

Eeuwen geleden werd vanuit de Indische Oceaan een schelp aangevoerd, de Himalaya over. Daar versierden Tibetaanse monniken deze ‘Tonna Sulcosa’ met zilver- of koperbeslag. De schelp had in hun Boeddhistische rituelen een diep symbolische rol. “Kun jij zo’n schelp ook van hout maken”, vroeg een opdrachtgeefster mij.

Holy shit! Hoe snijd ik uit dan snel gegroeide vurenhout zo’n *Holy Shell*? Wij streven naar perfectie maar weten dat wij dit nooit zullen bereiken. En gelukkig ook maar. Perfecte lichamen uit marmer gehakt zijn zo saai. Pas als er dingen *nét* niet kloppen, beginnen de hersenen te vonken, te corrigeren. De neurotransmitters gaan aan de slag. Je kijkt nog eens. En nog eens. Echte kunst is de kunst van de imperfectie. En gelukkig toeval.

Het met de gasbrander bewerken van cross laminated timber (clt) is spectaculair: de uitgesneden schelp verandert in een kolkende klomp vuur. En dan maar hopen dat de ‘huid’ gaat lijken op dat van een verweerd chalet in de Alpen; donkerbruin gebrand door zon, sneeuw, vorst, regen en de jaren.

In de boven- en onderkant kwam een mooi golvend oppervlak van jaarringen tevoorschijn. Bijna een kalme zee, met kabbelende golfjes. Prachtig om op deze donkere schelp 24 karaat gouden punten te plaatsen.

De opdrachtgeefster streek lang over de gladde huid van haar Holy Shell. “Hij ruikt nog een beetje rokerig”, zei ze. En dat was ook zo. Het had alleen het luchtje van wierook moeten zijn...

DENDROISM

Vaart, Omer Gielliet

MOEDER AARDE WEG

De Schreeuw van
Moeder Aarde,
Omer Gielliet

De toekomst bestaat al, ook al is het maar voor een beetje. Kijk naar beelden die de priester/beeldhouwer Omer Gielliet (1925 – 2017) uit Breskens maakte. Deze pionier kan met terugwerkende kracht gerekend worden tot een oer-Dendroïst.

Als scholier verbaasde ik me al over zijn beeld in het vormingscentrum Hedenesse, bij de kustplaats Cadzand in Zeeuws-Vlaanderen. Daar hing aan de wand een enorme, door de getijdenstromen afgesleten wortelstok aan de muur: *Vaart*.

Het is helaas niet meer in het tegenwoordige 'Cadzandië' te bewonderen. Op zoek naar *De Schreeuw van Moeder Aarde* van Gielliet, ontdekte ik dat ook deze sculptuur (Milieuprijs 1992) niet langer in het stadje Weesp staat. Bij navraag mailde de gemeente Amsterdam me dat het beeld "vier jaar geleden (in 2021) verwijderd en vernietigd is omdat het in erg slechte staat was. Het hout was rot en gescheurd en ook de sokkel was doorgeroest. Helaas dus ook niet meer ergens in een opslag."

BRONNEN & COPYRIGHTS

De uitgever dankt de musea, galleries en kunstenaars voor het gebruik van de werken in dit boek. Er is gestreefd om alle auteursrechthebbenden te traceren en om toestemming te vragen. Mocht daarbij iets of iemand over het hoofd zijn gezien, dan kan dit bij een volgende editie worden aangepast. Alle afbeeldingen zijn geraadpleegd in het voorjaar van 2025. De hieronder niet bij de maker genoemde foto's van getoonde sculpturen zijn gemaakt door de auteur.

01 Coverbeeld: *Where's that Wolf?* Jan Bom

02 *Iepvogel* van Christine Langerhorst.

10 Het beeld *Bozetto* van Stephan Balkenhol (2024) werd geëxposeerd door galerie AKINCI in Amsterdam.

11 De houten gebedsnoot van atelier Adam Dirks (circa 1500-1530) is eigendom van het Rijksmuseum Amsterdam: <https://id.rijksmuseum.nl/200527650>

12-13 *Torse de Jeune Homme* is tentoongesteld in THART Museum in Amsterdam in 2225, uitgeleend door het Centre Pompidou in Parijs.

14 Het werk *Curve XLIII* van Elsworth Kelly (1984) is getoond door het Museum of Fine Arts in Boston in 2011-2012. Het werk was toen nog in het bezit van de kunstenaar zelf. Het werk is ook opgenomen in het boek van MFA Publications: Ellsworth Kelly Wood Sculpture uit 2011, waar de getoonde reproductie uit afkomstig is.

15 Het Chinese landschapsschilderij *Lofty Hermitage in Cloudy Mountains* van Fang Fanghu uit de 14e eeuw wordt getoond op Wikipedia Commons. De bron van het beeld is de Honolulu Academy of Arts.

16 Het beeld *Flame* van David Nash uit 1999 werd getoond op de website van de veiling Mutual Art. De sculptuur werd in 2023 verkocht.

18 Zaalview *Ripetere il bosco 1968 - 2022* in tentoonstelling Giuseppe Penone, 2022-2023, museum Voorlinden in Wassenaar.

19 Giuseppe Penone werkt aan *Cedro di Versailles* in 2000 in Turijn. De foto is het eigendom van de @Achivio Penone.

22 De sculptuur *Yarak* van Tom Lighthart werd o.a. getoond op de Walkartmarkt 2024 in Zeist door vereniging Guts en Kloppe.

DENDROISM

23 De sculptuur *Splitsing* van Gert-Jan Brouwer werd getoond op een open dag van vereniging Guts en Klopper in 2023 op het landgoed Oud-Zandbergen te Huis ter Heide.

24 De sculptuur *Geteisterde eik* van Christine Langerhorst is in het bezit van de auteur.

25 De sculptuur *De vliegende hond* van Christine Langerhorst is in het bezit van de kunstenaar.

26-27 Het beeld *De aartsengel Michaël* van Dave Harmsworth staat op de begraafplaats in Schalkwijk in opdracht van de RK kerk. De foto van de 'oude situatie' is afkomstig van Google Streetview.

28 Het beeld *Ontworteld oor* van Emile van der Kruk uit 2013 is eigendom van Beeldengalerij Het Depot in Wageningen, waar het permanent wordt geëxposeerd in het hoofdgebouw.

29 Het beeld *Wortelhoofd* van Emile van der Kruk uit 2020 is eigendom van Beeldengalerij Het Depot in Wageningen, waar het permanent wordt geëxposeerd in gebouw De Peppel.

30 Het beeld *Agrippa, mother of Nero (and her son)* van Eveline van Duyl maakte onderdeel uit van de solotentoonstelling in 2026 Beeldengalerij Het Depot in Wageningen.

31 De sculptuur *Medusa 2* van Laura Eckert uit 2021 is eigendom van Beeldengalerij Het Depot in Wageningen.

46 Het verloren gegane kunstwerk *Vaart* van Omer Gielliet werd gefotografeerd door Anne Lieven voor de foto/gedichtenbundel Omer Gielliet *Opstanding der bomen* uit 1981.

50 *Family Tree* door Makonde, Tanzania / Mozambique.

52 *Dendro Dans* door Emile van der Kruk.

DENDROISM

Tree of Life,
Makonde,
Tanzania /
Mozambique

De Tree of Life-sculptuur is een traditioneel verhalend en symbolisch object waarin menselijke figuren uit één familie in de stam van een boom zijn verzameld. Ze zijn vaak uit ebbenhout gesneden — een houtsoort die in Oost-Afrika geliefd is bij Makonde-snijders vanwege zijn dichtheid en diepzwarte kleur. Dit was het eerste Afrikaanse beeld dat ik ooit kocht. Lang voordat ik nadacht over Dendroïsm.

DENDROISM

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Titel: Dendroism, verhalen in het hout

Copyright © 2026 door Jan Bom
Uitgeverij Atticus,
Rietsnijderslaan 3
1394 LC Nederhorst den Berg
editor@p-plus.nl
www.wowwood.nl

Tekst, foto's en beelden, tenzij anders vermeld: Jan Bom

Vormgeving: Uitgeverij Atticus

Omslagbeeld cover: Where's that wolf?, Jan Bom

Omslagbeeld achterzijde: Burning ballerina, Jan Bom

ISBN 978 90 9041 801

Eerste exclusieve en genummerde druk 2026, 100 exemplaren

Dendro dans,
Emile van der Kruk